

PREGÓ DE LA FESTA DEL ROSER DE LLIURONA 2011

Al meu pare, en Miquel de Can Manera,
i al meu avi, en Pep dels Trulls, nascut a les Arcades.

En memòria.

Segurament molts de vosaltres no em coneixeu i podeu pensar que no sóc la persona adequada per fer aquest pregó, entre altres coses, perquè no sóc filla de Lliurona. Quan em van demanar si volia fer-lo, vaig pensar això mateix, però la resposta que vaig rebre per part d'en Martí de les Arcades (per a mi, l'oncle Martí¹) em va convèncer: aquí hi tinc part de les meves arrels. Em dic Esther Renart Prat, sóc la filla d'en Miquel de can Manera de Bassegoda i la néta d'en Pep de les Arcades o, com diu la meva àvia Montserrat, en Pep dels Trulls. És en memòria del pare i de l'avi que vaig acceptar l'ofertament de fer aquest pregó.

Entenc que la Festa del Roser de Lliurona és especial en la mesura que és una celebració del record: el record dels antics estadants de Lliurona i el seu entorn; d'aquells que, essent fills d'aquí, en van haver de marxar per circumstàncies diverses a partir de la dècada del 1960. Cada any us retrobeu, doncs, tots aquells que hi van néixer, viure i treballar; els que us hi acompanyem som els vostres descendents. Tots, d'una o altra manera, veniu a reviuire un passat que ja no tornarà a ser igual i feu memòria de les festes que celebràveu, dels veïns que teníeu, de les feines que fèieu, de la casa on vivíeu i de mil coses més. És per aquest motiu, que el meu pregó vol ser un pregó dels records. Us parlaré dels meus records de Lliurona, però també dels records manllevats, que considero molt més importants perquè no deixen de ser un testimoni viscut per molts de vosaltres, un bocí de vida. I és que, com expressa la dita, *a cada bugada perdem un llençol*, és a dir, se'ns van morint els fills de Lliurona i amb ells mor també tot un món que no podem recuperar de cap altra manera – i encara parcialment – si no és a través del record. Els records manllevats els dec al meu pare i a la meva àvia Montserrat, però també a la meva mare, l'Enriqueta, que tot i no ser filla de Lliurona, coneix millor que jo la gent, les vivències i les cases d'aquests voltants.

Els meus records viscuts són tots de caire festiu i, per tant, feliços. A casa meva, sempre vaig sentir parlar de Lliurona i de Bassegoda, d'anar a fer carbó, d'anar a pasturar les vaques, les oques, de les festes... El meu pare se sentia tan orgullós d'haver nascut a Bassegoda que fins i tot de la casa on van anar a viure ell i els meus avis a Vilabertran, en deia Can Manera. De ben petita em van ensenyar a estimar aquest entorn i, a vegades sense ser-ho, van fer-se'm familiars llocs com les Arcades, l'Hostal de l'Arç, l'Armadà, la font del Bac, el Casalot, la Clopera, el Critg, la Coma, can Delós, cal Ferrer, can Galan, can Garrofi, can Iglesias, can Manera, cal Minaire, can Nou, l'Olivera, can Perusa, Ca la Petronil·la –o Petronilla, com diu la meva àvia–, cal Roset, la Roca, can Sala, el Serrat dels Pins, la Torre, coll de Teies, els Trulls, can Vim... i tants d'altres!

---

¹ Els meus pares són fills únics i, per tant, no tinc oncles. És per això que sempre he considerat els oncles dels meus pares com si fossin els meus i encara ara els anomeno així.

Recordo les festes de Lliurona, des dels anys 80 ençà, d'una manera entranyable: com ara, també es feien arrossades, els de casa es retrobaven amb família i amics, en *Marcelino* del Soler (ara de Beuda) encantava coques, anava atrafegat amunt i avall, i s'emocionava de tant en tant. D'aquella època –jo devia tenir deu o onze anys– recordo també, uns dels últims estadants de la vostra Lliurona: en Quim i la Laura de ca la Pretonil·la. Els meus pares hi parlaven i, a mi, que era una nena i els veia molt vellets, em feien por; els de casa em deien que no me n'havien de fer, de por, que eren molt bones persones.

També recordo d'una manera especial en Fonso de Lliurona, que amenitzava les festes amb el seu acordió i us retornava als balls de l'Hostal de l'Arç de quan éreu més joves. En Fonso, amb aquell posat murri i els seus ullets alegres, sempre discret, no es cansava de tocar. Ell i acordió eren un: *Per a mi* –deia en Fonso²–*l'acordió representa el millor de tot. És l'única riquesa que he tingut al món.* En Fonso era d'aquells homes que estimaven la feina que feien i se'n sentien orgullosos: només cal donar un cop d'ull a les magnífiques fotos que li havia fet la Margarida Renart, de l'Hostal de l'Arç, per copsar l'emoció d'en Fonso quan tenia l'acordió entre les seves mans. Quan es parla dels balls de Lliurona, és inevitable no recordar en Fonso Faló, sovint acompanyat per en Peret Blanc de Beget.

Però no només veníem a Lliurona per la festa del Roser, també hi veníem a caçar bolets quan encara vivia aquí en Joan Iglesias, de can Iglesias, el secretari, que com en Quim i la Laura, va ser dels últims a marxar de Lliurona. El veníem a veure amb la seva neboda, la Paquita Vilanova, i aprofitàvem per fer una costellada. Sovint, en Joan ja ens tenia els bolets caçats i ens els donava. En aquells anys, jo era petita i em cridava l'atenció que tingués escombres cap per amunt a l'entrada de casa seva, però ell ens explicava que servien per espantar les bruixes.

Si la memòria no m'enganya, em sembla que al pla de can Iglesias hi havia un pomer; de les pomes que feia en dèiem *escanyacards* perquè deixaven la boca aspra, però ens delíem per menjar-ne.

En aquells anys, l'església estava mig enrunada i les cases també; havien començat a arribar els nous estadants de Lliurona, que ara s'anomenen neorurals, però que llavors ens referíem a ells com a *hippies*. Recordo que al principi de la seva arribada, quan veníem a les festes, alguns d'ells muntaven una parada i venien formatge fresc i herbes aromàtiques.

Però de tots els records que podria anar desgranant n'hi ha dos que, potser per ser més pròxims en el temps i perquè estan més lligats al meu pare, els recordo de manera més especial.

El primer és el de la festa del Paborde del 1992, que es va fer al pla dels Sous–com diem alguns, encara que el nom oficial sigui Solls. Aquella vegada, la festa del Roser es va celebrar d'una manera diferent, més pintoresca: la Marta Renart, de l'Hostal de l'Arç, i el meu pare, en Miquel de can Manera, van ser els pabordes. Els organitzadors els van demanar que anessin vestits de pagesos i que portessin una ofrena; a casa, vam viure intensament els preparatius i la meva mare

---

² AADD. *Fonso de Lliurona: acordionista de l'Alta Garrotxa*. Les Preses, Centre Folklòric i Cultural Marboleny, 1997, p.3.

encara es recorda de la feina que van tenir buscant una faixa vermella que, en ple mes d'agost, no trobaven a cap botiga. La parella de pabordes van pujar des del pla dels Sous a la Mare de Déu del Mont, amb tot el cerimonial, a fer l'ofrena. Després de l'ofici solemne, vam retornar al pla dels Sous i va continuar la festa, que es va tancar amb els balls al so de l'acordió d'en Fonso de Lliurona. No cal que us digui que el meu pare va sentir-se molt honorat de poder representar Lliurona en aquell acte tan simbòlic.

I el segon record és el de la primera vegada que vaig anar a Les Arcades, la casa on havia nascut el meu avi: m'hi va portar en Pere de ca l'Alzina; la casa estava envoltada de bardisses, però conservava la seva estructura original i en Pere em va explicar com vivia tanta gent en aquella casa tan petita.

Fins l'any passat, tots els records que tinc de les festes de Lliurona comptaven amb la presència d'un lliuronenc d'adopció que va viure, es va casar i va treballar força anys en aquestes muntanyes: el Caballero, com li dèieu els lliuronencs. Ell, com en Berrocal i altres guàrdies civils –o guardis, com diu la meua àvia- també van formar part del paisatge d'aquells anys de postguerra i de dictadura. En aquest sentit, trobo molt escaient la fotografia que s'ha inclòs en el programa de la festa d'aquest any perquè entenc que il·lustra la companyonia que hi havia entre els habitants d'aquests paratges. En Resti també m'havia explicat anècdotes viscudes –unes més divertides que altres- en aquestes terres i amb alguns de vosaltres. Sigui com sigui, va saber fer-se estimar, es va convertir en un més de Lliurona i encara l'any passat escoltava emocionat el pregó que va fer la seva neboda, la Dolors de can Subirós. Com molts ja sabeu, en Resti ha mort aquesta primavera: una absència més que quedarà en el record i crec que és un altre d'aquells personatges paradigmàtics de Lliurona. Quan es parla dels guàrdia civils que s'estaven en aquests paratges, el referent és el Caballero. En Resti –a més de família- ha estat, per als de casa, un suport i un amic; és un record viscut però també un record manllevat.

Quan el meu pare va haver de venir a Lliurona per anar a l'escola, el van acollir al Casalot: l'oncle Jep i la tia Mercè, juntament amb la Margarida i en Resti, li van fer de pares perquè els seus s'estaven a can Manera. I quan va néixer el fill d'en Resti i la Margarida, en José Antonio, el meu pare –content– explicava a la seva mare: *Al Casalot, ja som un més!*, sentint-se, per tant, part d'aquella casa.

Parlant de naixements, crec que també val la pena anomenar l'última nena que va néixer a la vostra Lliurona: em refereixo a la Marta Renart Quintana, la filla de l'oncle Martí i la tia Maria, de l'Hostal de l'Arç.

Entenc que tots aquests records que he anat desgranant són com la farina passada pel sedàs, que pren una textura, una aparença i un sabor ben diferent del blat que n'és l'origen. Quan recordem el passat, possiblement de manera inconscient, evoquem els records més bonics i aquells que ens fan sentir millor, però ja sabeu que a la vida no tot són flors i violes. És per això que, posats a recordar i ara que finalment es reivindica la memòria històrica, no vull acabar aquest pregó sense esmentar aquells lliuronencs que van haver de patir la guerra civil i les conseqüències que se'n van derivar.

Com a tot el país, també a Lliurona i a Bassegoda es va haver de viure la guerra; també aquí hi va haver víctimes i botxins, traïdors i traïts, tant dels republicans com dels nacionals. Al final de la guerra, aquestes muntanyes van ser un dels llocs de pas pels qui fugien cap a l'exili; els que vivíeu aquí sabeu millor que jo en quines condicions marxaven i com us demanaven ajuda per continuar el camí. Desconec si hi va haver víctimes civils com a conseqüència directa de la guerra, però el que sí que sé és que molts de vosaltres van tenir avis, pares, germans, oncles o cosins que van haver d'anar al front a lluitar, que posteriorment van patir l'exili, que van formar part de la resistència, que des dels camps de refugiats francesos –durant la segona guerra mundial– els van deportar als camps d'extermini austríacs: alguns van sobreviure i altres van morir. A tots ells, em sembla que els devem un record perquè també formen part de Lliurona i el destí de les seves vides va condicionar cadascuna de les seves famílies. És per això que vull retre un humil homenatge a tots els lliuronencs que no van poder explicar el seu testimoni perquè van morir al front o a l'exili. Parteixo de les llistes oficials³ i em limito a detallar la identitat dels qui apareixen a les llistes de Bassegoda, on s'hi inclou Lliurona. Si em deixo algú, us demano disculpes per endavant: no sóc historiadora i no m'he dedicat a buscar informació sobre totes les víctimes com sí que ho he començat a fer dels oncles del meu pare.

A la relació de víctimes que van morir als fronts de guerra no hi figura la data de la mort, però sí la lleva a què pertanyien i l'edat que tenien quan van morir. Són aquests:

- Josep Ferrés Planes, de l'Armadàs (o Armandà): 37 anys, lleva del 1922.
- Salvador Font Iglesias, de can Manera: 20 anys, lleva del 1939.
- Joan Prujà Corominas, de can Vim (no hi ha dades de la lleva a què pertanyia ni de l'edat en què va morir).
- Josep Maria Quera Vila, de cals Amos de can Nou: 30 anys, lleva del 1929.
- Emili Renart Vilanova, de les Arcades: lleva del 1939 (tot i que no s'informa de l'edat de la seva mort, donat que pertanyia a la lleva *de/ biberó*, devia tenir 20 anys).
- Silvestre Rovira Verdaguer, de can Perusa: 35 anys, lleva del 1924.
- Enric Sitjà Malirach, de la Coma Cursavell: lleva del 1936.
- Martí Vila Cros, de can Sala: 35 anys, lleva del 1924.

Tots ells, excepte en Salvador, pertanyien a l'exèrcit republicà.

En Salvador Font era el germà de la meva àvia i la seva història és peculiar. A les llistes oficials, figura com a membre de l'exèrcit franquista i sabem –perquè, al final de la guerra, a Can Manera van rebre una carta certificant la seva mort– que va morir a Burgos. La meva àvia m'explica que, de fet, en Salvador estava malalt i, sobretot, molt espantat. Va desertar i va passar uns dies a casa d'uns oncles seus, a França. Després, per algun motiu, va tornar a entrar al país i va anar a parar a Burgos, sembla que va morir a l'Hospital Militar. Dos dels seus nebots, l'Esteve i en Cinto, els fills de l'oncle Martí de Can Sala i de la tia Rosa, també busquen dades d'en Salvador, però de moment, no en sabem gaire res més.

---

³ GISPERT, Emili (dir.). *Els noms de la guerra*. Girona, El Punt, 2009.

A banda dels qui van morir al front, a les llistes oficials hi figuren dues víctimes més, fills d'aquests paratges: un, mort a causa de la repressió franquista; i l'altre, víctima del nazisme. El primer cas és el d'en Joan Molins Gratacós que, com a membre de la CNT, va ser executat a Girona el 20 de juliol de 1943. Tenia 35 anys, era de Bassegoda, estava casat i feia de pagès.

L'únic lliuronenc que va patir l'holocaust nazi va ser en Joan Renart Vilanova, el fill gran de les Arcades –o per dir-ho amb paraules de l'època, l'hereu. Per a mi, però, és un dels tres oncles del meu pare, víctimes de la guerra. D'en Joan, me n'han parlat –sobretot- el seu germà Pere i la meva àvia, però qui me'l va ensenyar en foto per primera vegada, va ser un dels seus nebots, en Joan de ca l'Alzina. Després, he buscat informació pel meu compte i he pogut saber que en Joan, com tants altres republicans al final de la guerra, va emprendre el camí de l'exili i va anar a parar a un camp de presoners francès, a Tréves. Segons la meva àvia, a en Joan el van enganyar perquè, quan en el camp de presoners van demanar voluntaris per anar a treballar a Àustria, ell, pensant que així seria lliure, s'hi va presentar. Sigui com sigui, el van traslladar a Àustria i va ingressar al camp de Mathausen el 25 de gener de 1941: el seu número va ser el 4021. En Joan va formar part dels primers milers de presoners que van arribar a aquell camp, que en aquell moment s'estava gestant, i ells mateixos el van haver d'anar construint. Qui sap si en Joan va haver de fer part de les escales de la cantera de Mathausen! Com se sap, a tots els presoners de Mathausen, obligats a treballar de sol a sol, anul·lats com a persones, condemnats a ser un número, desnudats, plens de polls i puces, passant fred a l'hivern i calor a l'estiu, quan ja no els quedaven prou forces per treballar, els enviaven al subcamp de Gusen, on acabaven morint. A en Joan, l'hi van traslladar el 20 d'octubre de 1941, amb el número 13696. Va morir a Gusen un mes més tard, el 20 de novembre. He pogut consultar les llistes oficials dels camps i la causa de la mort que hi figura és un virus estomacal, la mateixa que la majoria dels presos. De fet, cap metge els assistia i simplement els deixaven morir. L'oncle Pere i la meva àvia m'expliquen que al cap de pocs anys, la família va rebre una carta notificant, entre altres coses, la seva mort.

En Joan, sense haver-lo conegut, s'ha convertit en el meu heroi particular. L'estiu passat vaig visitar el camp de Mathausen i el memorial de Gusen. A tots dos llocs hi vaig deixar escrit, per al record, el nom d'en Joan Renart Vilanova lligat al de Lliurona.

De tot plegat, fa molt de temps però els records ens han de fer més forts i més feliços. I és per això que cada any tornem aquí, per retrobar els records perduts que, sovint, el tràfec de la nostra vida quotidiana allà on siguem ens impedeix de pensar-hi. Tornem amb el pretext de celebrar la festa del Roser, que és possible gràcies a l'esforç i al temps que hi dediquen, any rere any, els organitzadors: des dels més discrets com en Pere de can Delós o en Martí de les Arcades fins als més populars com en *Marcelino* de Beuda. És per tots ells que us demano un fort aplaudiment, per agrair-los el regal que ens fan cada any amb aquesta festa.

Moltes gràcies. Visca el Roser de Lliurona! Salut i sort!

Esther Renart Prat
Lliurona, 28 d'agost de 2011